

Załącznik
do Uchwały nr
Sejmiku Województwa Podkarpackiego
z dnia

WOJEWÓDZKI PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE NA ROK 2021

(kontynuacja WPPPwR na lata 2014-2020)

**WOJEWÓDZKI PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY
W RODZINIE NA ROK 2021
(kontynuacja WPPPwR na lata 2014-2020)**

Rzeszów

2021

SPIS TREŚCI

WSTĘP	3
1. Podstawy prawne Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie ..	6
2. Zjawisko przemocy domowej – podstawy teoretyczne	8
2.1. Definicja	8
2.2. Cechy przemocy	8
2.3. Rodzaje przemocy	9
2.4. Formy przemocy	9
2.5. Fazy przemocy.....	10
2.6. Mity i stereotypy na temat przemocy w rodzinie	11
3. Przemoc w rodzinie w świetle obowiązujących przepisów	14
3.1. Dokumenty międzynarodowe	14
3.1.1. Dokumenty ONZ.....	14
3.1.2. Dokumenty Unii Europejskiej	16
3.2. Prawo polskie wobec problemu przemocy w rodzinie.....	17
4. Skala problemu przemocy w rodzinie	21
4.1. Charakterystyka problemu przemocy w rodzinie w aspekcie ogólnopolskim	22
4.2. Skala problemu na terenie województwa podkarpackiego	26
5. Zasoby instytucjonalne w województwie podkarpackim.....	32
6. Cele, zadania programu i wskaźniki osiągnięcia celów.....	42
7. Sposób realizacji, finansowanie, monitoring i ewaluacja.....	46
7.1. Sposób realizacji Programu	46
7.2. Finansowanie Programu	47
7.3. Monitorowanie i ewaluacja Programu.....	47
Spis tabel	48
Spis wykresów.....	48
Bibliografia	50

WSTĘP

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na rok 2021 stanowi kontynuację Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020. Wszędzie tam gdzie w dokumencie mowa jest o latach 2014 – 2020, należy rozumieć także rok 2021.

Przemoc w rodzinie stanowi jeden z najpoważniejszych problemów współczesnych państw na całym świecie. Przeciwdziałanie temu zjawisku powinno zajmować zatem priorytetowe miejsce wśród zadań organów państwa.

Najważniejszym dokumentem w ustawodawstwie polskim, dotyczącym powyższych kwestii jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.). Rozdział drugi poświęcony „Wolnościom, Prawom i Obowiązkom Człowieka i Obywatela” reguluje zasady zapewniające każdemu nietykalność osobistą i cielesną oraz stawia na ich straży władze publiczne. Konstytucja przyznaje każdemu prawo żądania od organów władzy publicznej szczególnej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Szczegółową wagę, jaką państwo polskie przykładą do zwalczania zjawiska przemocy w rodzinie demonstruje ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Określa ona m.in. zadania organów państwa w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie¹.

Opracowanie Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 (WPPPwR na lata 2014-2020) jest wypełnieniem zapisu art. 6 ust. 6 ww. Ustawy:

„Do zadań własnych samorządu województwa należy w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;***

¹ Spurek S., Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz, Warszawa 2008, s.11

- 2) *inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;*
- 3) *opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;*
- 4) *organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.”*

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 został opracowany w oparciu o aktualnie obowiązujące akty prawne, jest spójny z ustawodawstwem krajowym oraz strategicznymi dokumentami obowiązującymi w województwie podkarpackim w tym ze Strategią Województwa Podkarpackiego.

Celem głównym wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 jest **zwiększenie skuteczności działań podejmowanych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz zmniejszenie skali tego zjawiska w województwie podkarpackim.**

Program określa też cele szczegółowe, którym przypisano odpowiednie zadania mające doprowadzić do realizacji przyjętych założeń.

W części opisowej Programu zawarte zostały podstawowe informacje na temat zjawiska przemocy w rodzinie oraz jego definicja. W dalszej części Programu przedstawiona też została analiza danych zastanych na temat zjawiska przemocy w rodzinie na poziomie ogólnopolskim i regionalnym.

Na podstawie kierunków i rodzajów zadań przewidzianych w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie do realizacji przez jednostki samorządu terytorialnego oraz powyższej analizy badań i sprawozdań na temat zjawiska przemocy w rodzinie na poziomie ogólnopolskim i regionalnym zostały opracowane i wyznaczone - cele oraz zadania WPPwR na lata 2014-2020, a także wskaźniki sprawdzające ich efektywność.

W Programie uwzględnione zostały działania: profilaktyczne i edukacyjne, których celem jest uwrażliwienie społeczeństwa na występujące zjawisko przemocy, zadania dotyczące zarówno ochrony oraz wsparcia dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie jak

i mające na celu zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. Odniesiono się również do szerszego kontekstu systemowego, przewidując działania adresowane do specjalistów i instytucji, zmierzające do tworzenia oraz doskonalenia spójnego i efektywnego systemu zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie.

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie ma charakter długofalowy, obejmuje lata 2014 – 2020. W miarę potrzeb i sytuacji społecznej ujęte w nim działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie mogą ulegać zmianom i udoskonaleniom.

Integralną część systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie województwie podkarpackim stanowią:

- ❖ Ramowy program ochrony ofiar przemocy w rodzinie, oraz
- ❖ Ramowy program oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie, będące osobnymi dokumentami.

1. PODSTAWY PRAWNE WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE

- ❖ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020r., poz.218, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2020r., poz. 1876, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2019r., poz. 2277, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2020r., poz. 1668, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2020r., poz. 920, t.j.);
- ❖ Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020r., poz. 713, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2020r., poz. 360, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2020r., poz. 1327, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2020r., poz. 1444, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2020r., poz. 1359,t.j.);
- ❖ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2020r., poz. 30, z późn. zm.);
- ❖ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2020r., poz. 1057 z późn. zm.);

- ❖ Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych (Dz. U. z 2019 r, poz. 2019, z późn. zm.).

Założenia do Programu opierają się także na wskazanych poniżej aktach prawnych:

- ❖ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 22 lutego 2011 r. w sprawie standardu podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, kwalifikacji osób zatrudnionych w tych ośrodkach, szczegółowych kierunków prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie oraz kwalifikacji osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne (Dz. U. z 2011 r. Nr 50, poz. 259);
- ❖ Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz. U. z 2011 r. Nr 209, poz. 1245).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 marca 2011r. w sprawie procedury postępowania przy wykonywaniu czynności odebrania dziecka z rodziny w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie (Dz. U. z 2011 r. Nr 81, poz. 448).
- ❖ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 22 października 2010 r. w sprawie wzoru zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy (Dz. U. z 2010 r. Nr 201, poz. 1334).

Program koresponduje z Wojewódzkim Programem Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na rok 2021.

2. ZJAWISKO PRZEMOCY DOMOWEJ – PODSTAWY TEORETYCZNE

2.1. Definicja

Zgodnie z art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2020 r., poz. 218, z późn. zm.), przez przemoc w rodzinie należy rozumieć „jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób (...), w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą”.

2.2. Cechy przemocy

- ❖ **intencjonalność**, co oznacza, iż jest celowym, zamierzonym działaniem lub zaniechaniem działania i ma na celu kontrolę nad ofiarą i jej całkowite podporządkowanie; naruszanie praw i dobra osobistego członka rodziny,
- ❖ **wykorzystywanie przewagi**, siły, naruszanie podstawowych praw człowieka: prawa do nietykalności fizycznej, godności, szacunku. Przewaga ta może odnosić się do dominacji fizycznej lub wszelkiej innej np. psychologicznej, ekonomicznej,
- ❖ **narusza prawa i dobra osobiste** - sprawca wykorzystuje przewagę siły narusza podstawowe prawa ofiary (np. prawo do nietykalności fizycznej, godności, szacunku itd.).
- ❖ **powoduje cierpienie i ból** – sprawca naraża zdrowie i życie ofiary na szkody osłabiając jej zdolność do samoobrony, naraża na nieustanne zagrożenie zdrowia i bezpieczeństwa, a tym samym na życie w ciągłym lęku i destabilizacji. To z kolei

jest przyczyną osłabienia mechanizmów obronnych, które w znacznym stopniu utrudnia wyjście z niszczącej sytuacji².

2.3. Rodzaje przemocy

Przemoc domowa ma różne oblicza. Możemy ją podzielić na:

- ❖ **Przemoc gorąca** – charakteryzuje się agresją słowną i fizyczną, związana jest z odreagowywaniem emocji na osobach najbliższych.
- ❖ **Przemoc chłodna** – jest pozbawiona gwałtownych wybuchów, emocji, przypomina raczej realizację z góry zaplanowanego scenariusza, często stosowana w imię fałszywie pojmowanych „wyższych celów” np. konsekwentnego wychowywania dziecka³.

2.4. Formy przemocy

Przemoc w rodzinie może przybierać różne formy i dokonywać się przy pomocy różnych instrumentów⁴:

- ❖ **Przemoc fizyczna** – zamierzone działanie człowieka, zwrócone przeciwko fizyczności członka jego rodziny, niosące ryzyko uszkodzenia ciała, to: popychanie, odpychanie, obezwładnianie, przytrzymywanie, policzkowanie, szczypanie, kopanie, duszenie, bicie otwartą ręką i pięściami, bicie przedmiotami, ciskanie w kogoś przedmiotami, parzenie, polewanie substancjami żrącymi, użycie broni, porzucanie w niebezpiecznej okolicy, nieudzielanie koniecznej pomocy itp.
- ❖ **Przemoc psychiczna** – wszystkie działania zmierzające do poniżenia ofiary, obrażenia, zastraszenia, pozbawienia wiary we własne możliwości, szantaż emocjonalny, „zabawa” uczuciami członka rodziny, manipulacja, to: wyśmiewanie poglądów, religii, pochodzenia, narzucanie własnych poglądów, karanie przez odmowę uczuć, zainteresowania, szacunku, stała krytyka, wmawianie choroby psychicznej,

² Cechy przemocy, źródło: www.niebieskaLinia.pl

³ Por. red. Jaszczak-Kuźmińska D., Michalska K. „Przemoc w Rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu.” – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2010 ; str.14

⁴ Browne K., Herbert M., „Zapobieganie przemocy w rodzinie”, Warszawa 1999, s. 21

izolacja społeczna (kontrolowanie i ograniczanie kontaktów z innymi osobami), domaganie się posłuszeństwa, ograniczanie snu i pożywienia, degradacja werbalna (wyzywanie, poniżanie, upokarzanie, zawstydzanie), stosowanie gróźb, itp.

- ❖ **Przemoc seksualna** – zmuszanie ofiary do jakiejkolwiek formy aktywności seksualnej wbrew jej woli, to: wymuszanie pożycia seksualnego, wymuszanie nieakceptowanych pieszczot i praktyk seksualnych, wymuszanie seksu z osobami trzecimi, sadystyczne formy współżycia seksualnego, demonstrowanie zazdrości, krytyka zachowań seksualnych, itp.
- ❖ **Przemoc ekonomiczna** – kontrolowanie finansów, odbieranie zarobionych pieniędzy, uniemożliwianie podjęcia pracy zarobkowej, nie zaspokajanie podstawowych, materialnych potrzeb rodziny. itp. To ograniczanie dostępu do wspólnych pieniędzy, zmuszanie do proszenia o pieniądze, uniemożliwianie dostępu do konta bankowego.
- ❖ **Zaniedbanie** – stosują ją najczęściej osoby dorosłe wobec dzieci a także członkowie rodziny wobec swoich starszych lub niepełnosprawnych najbliższych. Jest to niezaspokojenie ich podstawowych potrzeb emocjonalnych i fizycznych. O zaniedbaniu można mówić w przypadku odrzucenia emocjonalnego dziecka, braku zainteresowania jego rozwojem, sytuacją życiową, problemami, a także stanem zdrowia i higieną. Zaniedbanie to także niezaspokajanie potrzeb żywieniowych i związanych z ubiorem.
- ❖ **Połączenie ww. form przemocy** -
Formy przemocy często występują łącznie, objawiając się w różnych postaciach i konfiguracjach

2.5. Fazy przemocy

Osoby dotknięte przemocą w rodzinie często doświadczają kilku jej form jednocześnie. Przemoc domowa rzadko jest czynem jednorazowym, zazwyczaj, jeżeli ktoś raz zastosował przemoc wobec bliskich osób, może zastosować ją po raz kolejny.

Jest procesem o długiej nawet kilkunastoletniej historii. Ma tendencję do powtarzania się według zauważalnej prawidłowości.

Cykl przemocy składa się zwykle z trzech następujących po sobie faz:

- ❖ **faza narastającego napięcia** – jest to początek cyklu, który charakteryzuje się wzrostem napięcia i natężeniem sytuacji konfliktowych
- ❖ **faza ostrej przemocy** – następuje wybuch gniewu i wyładowanie agresji
- ❖ **faza miodowego miesiąca** – jest to faza skruchy ze strony sprawcy okazywania żalu, która jednak, bez specjalistycznej pomocy, kończy się nawrotem przemocy spowodowanym ponownym wzrostem napięcia u sprawcy. Z czasem mamy do czynienia z miodowymi tygodniami a później tylko z miodowymi dniami.

Cykle takie mogą trwać przez wiele lat, przy czym zwykle skracają się fazy "miodowego miesiąca", wydłużają i bardziej dramatycznie przebiegają fazy narastania napięcia i gwałtownej przemocy. To co kiedyś było w fazie "miodowego miesiąca" przyjemności przekształca się w unikanie przykrości, bólu i cierpienia. Po pewnym czasie faza miodowego miesiąca zanika całkowicie i pozostają tylko dwie fazy.⁵

2.6. Mity i stereotypy na temat przemocy w rodzinie

Mity i stereotypy usprawiedliwiają stosowanie przemocy, służą do ukrycia czy zbagatelizowania problemu, przez co utrudniają prawidłowe reagowanie na akty brutalności czy okrucieństwa wobec bliskich. Dają sprawcy sygnał o społecznym przyzwoleniu na przemoc, umacniają w nim pewność siebie i poczucie bezkarności, zniewalając ofiarę przemocy i zmuszając ją do milczenia.⁶

Najczęściej funkcjonujące mity o przemocy w rodzinie to:

MIT	FAKT
Przemoc w rodzinie to prywatna sprawa, nikt nie powinien się wtrącać	Przemoc, wykorzystywanie, bicie, gwałcenie, okradanie bliskich jest przestępstwem ściganym przez prawo, tak samo groźnym jak przemoc wobec obcych; fakt zawarcia małżeństwa czy mieszkanie pod jednym dachem nie stanowi okoliczności zezwalającej na krzywdzenie innych.

⁵Fazy przemocy w rodzinie, źródło: www.niebieskalinia.pl

⁶ Charakterystyka zjawiska przemocy w rodzinie, źródło: www.parpa.pl

MIT	FAKT
Klasy nie są przemocą	Jednym z najchętniej wygłaszanych obecnie poglądów jest twierdzenie, że klasy nie są groźne i że czasem są jedynym sposobem uspokojenia małego dziecka lub obronienia go przed zrobieniem sobie krzywdy, że małe dziecko nie rozumie rozsądnych argumentów, nie potrafi panować nad emocjami dlatego jedyną skuteczną metoda jest drobny wstrząs w postaci klasy. W większości przypadków klasy rzeczywiście nie powodują poważnych szkód fizycznych. A jednak ich stosowanie nie jest wcale niewinne, jak się wydaje. Klasy niczego dobrego dziecka nie uczy. Nie daje mu wskazówki, co jest złego w jego zachowaniu, jak je powinno zmienić itp. Jest natomiast nośnikiem bardzo specyficznej informacji: „mam nad tobą przewagę, że jak nie będziesz robił tego czego chcę, to mogę cię zranić, sprawić ci ból”. Klasy są wyrazem nieumiejętności rodziców stawiania wymagań i wyznaczania granic opartych na jasnych zasadach, zawierających zapowiedziane i logiczne konsekwencje. Ponadto świadczą o zaniedbaniu rodziców w podtrzymywaniu pozytywnej więzi z dzieckiem, które ma naturalną potrzebę naśladowania dorosłych i spełniania ich oczekiwań, gdy czuje się rozumiane i kochane.
MIT	FAKT
Przemoc zdarza się tylko w rodzinach z marginesu społecznego	Bardzo chętnie przypisujemy przemoc wyłącznie środowiskom patologicznym albo uważamy, że jest czymś typowym dla innych kultur. Jednak przemoc domowa występuje we wszystkich grupach społecznych, niezależnie od poziomu wykształcenia, czy sytuacji materialnej. ⁷
MIT	FAKT
Przemoc ma miejsce wtedy, gdy są widoczne ślady na ciele ofiary	Przemoc występuje w różnych formach, są to nie tylko działania pozostawiające siniaki, złamania czy oparzenia, lecz także poniżanie, obelgi, zmuszanie do określonych zachowań, groźenie, zastraszanie.
MIT	FAKT
Jeśli ktoś jest bity, to znaczy że na to zasłużył	Przemoc jest przestępstwem i żadna okoliczność nie zmienia faktu naruszenia prawa. Nikt nie zasługuje na bicie, krzywdzenie, maltretowanie bez względu na to, co zrobił czy powiedział.
MIT	FAKT
Nikt nie powinien interweniować w sprawach rodzinnych	Przemoc domowa nie jest „sprawą rodzinną”, lecz przestępstwem ściganym przez prawo. Nie można

⁷ Pospieszyl I. – „Razem przeciw przemocy”, Warszawa 1999, s.19-26

	ukrywać przemocy i pozostawać biernym. Takie zachowanie na pewno nie uzdrowi rodziny. Należy chronić przed przemocą siebie i swoich bliskich. Ujawnienie problemu i zwrócenie się po specjalistyczną pomoc nie ma nic wspólnego z ujawnianiem tajemnic rodzinnych. Przemoc domowa nie może być tajemnicą. Nie ma innej drogi do wyjścia z przemocy, niż ujawnienie jej i przeciwdziałanie.
MIT	FAKT
Ofiary przemocy w rodzinie akceptują przemoc	Ofiary zawsze próbują się bronić, ich działania są jednak mało skuteczne.
MIT	FAKT
Przemoc to był jednorazowy incydent, który się nie powtórzy	Przemoc w rodzinie rzadko pojawia się tylko raz; jeżeli nie zostaną podjęte stanowcze działania wobec sprawcy, przemoc się powtarza.
MIT	FAKT
Gdyby sytuacja była taka okropna, ofiara odeszłaby od sprawcy	Przemoc doznawana od bliskiego człowieka jest rzeczą naprawdę straszną, ofiary rzeczywiście cierpią, a to że nie odchodzą, wynika zwykle z ich zależności od sprawcy.
MIT	FAKT
Przyczyną przemocy w rodzinie jest alkohol	Nawet uzależnienie od alkoholu nie zwalnia od odpowiedzialności za działania dokonywane pod jego wpływem. Alkohol może nasilać przemoc i ułatwia jej stosowanie. Stanem nietrzeźwości sprawcy próbują usprawiedliwić fakt znęcania się nad członkami rodziny.
MIT	FAKT
Gwałt w małżeństwie nie istnieje	Każda osoba niezależnie od tego czy żyje w związku formalnym, nieformalnym czy jest wolna, jest uprawniona do samodzielnego decydowania o swoim życiu intymnym i zachowaniach seksualnych. W rozumieniu prawa gwałtem jest doprowadzenie innej osoby do poddania się czynowi nierządному lub do wykonania takiego czynu, stosując przemoc, groźbę bezprawną lub podstęp (art. 197 k.k.).
MIT	FAKT
Osoby stosujące przemoc wobec bliskich są chore psychicznie	Nie ma bezpośredniego związku między przemocą a chorobami psychicznymi; przemoc to demonstracja siły i chęć przejęcia całkowitej kontroli i władzy nad drugą osobą

3. PRZEMOC W RODZINIE W ŚWIETLE OBOWIĄZUJĄCYCH PRZEPISÓW

Przemoc w rodzinie jako problem ogólnospołeczny ujmowany w kontekście łamania praw człowieka znalazł odzwierciedlenie w wielu dokumentach międzynarodowych.

3.1. Dokumenty międzynarodowe

3.1.1. Dokumenty ONZ

❖ Karta Narodów Zjednoczonych z 1945 roku

W preambule Karty sygnatariusze dają wyraz dążeniu do przywrócenia wiary w podstawowe prawa człowieka, godność i wartości jednostki, równość praw mężczyzn i kobiet. W art. 55 ONZ popiera poszanowanie i przestrzeganie praw człowieka i podstawowych wolności wszystkich ludzi bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie.

❖ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 1948 roku

Deklaracja podkreśla, że wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności i swych praw (art. 1). Każdy człowiek posiada wszystkie prawa i wolności bez względu na jakiegokolwiek różnice rasy, koloru, płci, języka, wyznania, poglądów politycznych i innych, narodowości, pochodzenia społecznego, majątku, urodzenia lub jakiegokolwiek innego stanu (art. 2). Ponadto każdy człowiek ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa swej osoby, a co równie ważne, nikogo nie wolno torturować ani karać lub traktować w sposób okrutny, niehumanitarny lub poniżający (art. 3 i 5).

❖ Konwencja w sprawie eliminacji wszelkich form dyskryminacji kobiet z 1979 roku

Dokument określany jest jako „Międzynarodowa karta praw kobiet”. Zakazuje jakiegokolwiek różnicowania, wykluczania lub ograniczania ze względu na płeć, które umniejszają lub unieważniają prawa człowieka i podstawowe wolności kobiet. Jednym z ważniejszych założeń Konwencji jest stwierdzenie, iż obowiązki państwa w zakresie

likwidacji dyskryminacji kobiet dotyczą nie tylko sfery publicznej, lecz również prywatnej, w tym pełnej zdolności prawnej oraz równości w małżeństwie i rodzinie (art. 2 i 16).

❖ **Deklaracja Wiedeńska i Program Działań z 1993 roku**

Dokument mówi o wciąż obecnej przemocy ze względu na płeć. Podkreśla, iż prawa człowieka dotyczące kobiet i dziewczynek są niezbywalną, integralną i niepodzielną częścią powszechnych praw człowieka. Przemoc ze względu na płeć i wszelkie formy molestowania i wykorzystywania seksualnego stoją w sprzeczności z godnością i wartością człowieka i muszą zostać wyeliminowane.

❖ **Deklaracja o eliminacji przemocy wobec kobiet z 1993 roku**

Dokument ten stwierdza, że przemoc wobec kobiet stanowi pogwałcenie praw i fundamentalnych wolności kobiet. Każde państwo ma obligatoryjnie potępiać przemoc wobec kobiet i nie może powoływać się na żaden obyczaj, tradycję lub względy religijne, aby unikać wypełniania swoich obowiązków w zakresie jej wyeliminowania (art. 4).

❖ **Deklaracja Pekińska i Platforma Działania z 1995 roku**

Sygnatariusze Deklaracji zobowiązują się do respektowania równości praw i wrodzonej ludzkiej godności kobiet i mężczyzn, prawa do rozwoju, likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet oraz eliminacji przemocy wobec kobiet. Dokument zobowiązuje do zapewnienia kobietom i dziewczętom pełnego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności. Platforma Działania to dokument końcowy Konferencji Pekińskiej. Wskazuje na dwanaście obszarów, które mają kluczowe znaczenie dla walki z dyskryminacją kobiet oraz określa działania, które w ciągu najbliższych lat mają podjąć w tym celu rządy, instytucje międzynarodowe, organizacje pozarządowe i sektor prywatny.

❖ **Dokumenty Rady Europy**

Rada Europy jest jedną z najważniejszych organizacji tworzących standardy prawno - międzynarodowe w Europie. Wiele z jej konwencji stanowi część prawa unijnego, wiele konwencji jest otwartych także dla państw spoza RE oraz dla Unii Europejskiej.

Akty prawne Rady Europy dotyczą problemu przemocy w rodzinie to:

- ✓ Rekomendacja Komitetu Ministrów Rec.(2002)5 w sprawie ochrony kobiet przed przemocą z dnia 30 kwietnia 2002 roku

- ✓ Rekomendacja Rady Europy 1450 (2000) dotycząca przemocy wobec kobiet w Europie
- ✓ Rekomendacja Komitetu Ministrów R (90) 2 w sprawie reakcji społecznych na przemoc w rodzinie z dnia 15 stycznia 1990 roku
- ✓ Rekomendacja Komitetu Ministrów R (85) 4 w sprawie przemocy w rodzinie z dnia 26 marca 1985 roku
- ✓ Europejska Konwencja o wykonywaniu prawa dzieci z dnia 25 stycznia 1996 roku
- ✓ Konwencja o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej⁸

3.1.2. Dokumenty Unii Europejskiej

❖ Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 2000 roku

Dokument zapewnia o nienaruszalności, ochronie i poszanowaniu godności osobistej (art.1), o poszanowaniu ludzkiej integralności fizycznej i psychicznej (art.3). Potwierdza zakaz stosowania tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania lub karania (art.4), zakaz handlu ludźmi (art. 5), prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. 6), a także zakaz dyskryminacji, w tym ze względu na płeć (art. 21).

❖ Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie obecnej sytuacji oraz przyszłych działań w zakresie zwalczania przemocy wobec kobiet - 2004/2220 (INI)

Parlament Europejski mając na uwadze złożoność problemu stosowania przemocy wobec kobiet oraz dotychczasowe działania mające na celu poprawę istniejącej sytuacji, zalecił Komisji Europejskiej oraz państwom członkowskim:

- ✓ uznanie przemocy wobec kobiet za naruszenie praw człowieka odzwierciedlające nierówny podział władzy pomiędzy płciami,
- ✓ przyjęcie strategii „zero tolerancji” względem wszystkich form przemocy wobec kobiet,
- ✓ przyjęcie ram współpracy między organizacjami rządowymi i pozarządowymi z myślą o opracowaniu strategii i praktyk zwalczania przemocy domowej,

⁸ Akty prawne i inne dokumenty, źródło: www.ms.gov.pl

- ✓ podkreślenie we wszystkich pracach odnoszących się do przemocy mężczyzn wobec kobiet tego, jaki wpływ przemoc wywiera na dzieci,
- ✓ stworzenie jednego systemu rejestrowania przypadków napaści na tle seksualnym przez wszystkie właściwe organy państw członkowskich w celu zagwarantowania wspólnego rejestrowania danych i szerszego zakresu ich wykorzystywania.

Rezolucja wzywa również państwa członkowskie do stworzenia programów partnerskich pomiędzy organami egzekwującymi prawo, organizacjami pozarządowymi, ośrodkami udzielającymi schronienia ofiarom oraz do zintensyfikowania ich współpracy w celu zagwarantowania efektywnego wdrażania przepisów prawnych mających na celu zwalczanie przemocy mężczyzn wobec kobiet oraz do uwrażliwienia urzędników wszystkich szczebli na te kwestie. Ponadto zaleca się podjęcie odpowiednich działań zapewniających ofiarom przemocy lepszą ochronę i wsparcie oraz opracowywania programów informacyjnych, podnoszących świadomość społeczną w zakresie przemocy domowej.

❖ Program Daphne

Unia Europejska zobowiązana międzynarodowymi aktami prawnymi dotyczącymi przeciwdziałania przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet podjęła w 1997 roku 3 – letnią inicjatywę Daphne. Jej celem było zapobieganie i zwalczanie wykorzystywania seksualnego, przemocy w rodzinie, przemocy w szkole oraz zapewnienie wsparcia jej ofiarom. W dokumentach programowych uwypuklono fakt, iż przemoc psychiczna, fizyczna, seksualna, groźby, używanie przymusu stosowane wobec dzieci oraz kobiet są jednoznaczne z naruszeniem ich praw do życia, wolności, nietykalności fizycznej oraz godności i bezpieczeństwa. Od 2007 roku realizowany jest program Daphne III w ramach walki z przemocą oraz profilaktyki i informacji antynarkotykowej. Do najważniejszych celów Programu „Zapobieganie i zwalczanie przemocy wobec dzieci, młodzieży i kobiet oraz ochrona ofiar i grup ryzyka – Daphne III” należą m.in.: walka z wszelkimi formami przemocy (fizycznej, seksualnej i psychicznej) wobec dzieci, młodzieży i kobiet (w tym m.in.: zapobieganie i zwalczanie wykorzystywania seksualnego, przemocy w rodzinie, przemocy w szkole) oraz zapewnienie wsparcia ofiarom przemocy i grupom ryzyka.

3.2. Prawo polskie wobec problemu przemocy w rodzinie

❖ **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)**

Ochronę osób, w tym dzieci, przed przemocą domową gwarantuje Konstytucja RP. Art. 40 mówi, że *„nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”*. Kolejny - *„każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym”* (art. 47). *„Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych”* (art. 71, pkt 1). *„Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka. Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka”* (art. 72).

❖ **Kodeks Karny (Dz. U. 2020r., poz. 1444, z późn. zm.)**

Art. 207 kk uznaje przemoc w rodzinie za przestępstwo – *za znęcanie się psychiczne czy fizyczne nad osobą najbliższą lub pozostającą w zależności od sprawcy przewidywana jest kara*. Znęcanie się musi mieć charakter wielokrotny, powtarzalny, wyjątkowo może to być również działanie jednorazowe, lecz intensywne i rozciągnięte w czasie. Jeśli zachowanie jednorazowe nie posiada powyższych cech traktowane jest jako inne przestępstwo – naruszenie nietykalności, uszczerbek na zdrowiu, groźba karalna. Zaniechanie określonego działania przez sprawcę także może rodzić dla niego odpowiedzialność karną. Do zaistnienia przestępstwa znęcania wystarczy, że sprawca dopuszcza się tylko jednego z rodzajów przemocy (tzn. psychicznej lub fizycznej). Również wymuszanie współżycia seksualnego, w tym także gwałt w małżeństwie jest przestępstwem – sprawca może wtedy również odpowiadać z art. 197 k.k.

Inne przepisy prawne wykorzystywane w przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

- ✓ zmuszanie do określonych zachowań (art. 191 k.k.),
- ✓ uporczywe uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego (art. 209 k.k.),

- ✓ kradzież i kradzież z włamaniem na szkodę osoby najbliższej (art. 278 i 279 k.k.),
- ✓ naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.),
- ✓ porzucenie małoletniego lub osoby nieporadnej (art. 210 k.k.),
- ✓ uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego wbrew woli osoby powołanej do opieki (art. 211.k.k),
- ✓ pozostawianie osoby, względem której jest się zobowiązanym do opieki, w sytuacjach zagrażających jej życiu lub zdrowiu (art. 160 k.k.),
- ✓ dopuszczenie się czynu lubieżnego wobec osoby poniżej 15 roku życia (art. 200 k.k),
- ✓ groźby popełnienia przestępstwa na szkodę najbliższych (art. 190 k.k.),
- ✓ nakłanianie i zmuszanie do czynów nierządnych przy wykorzystaniu stosunku zależności (art. 199 k.k),
- ✓ obcowanie płciowe w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry (art. 201 k.k.),
- ✓ rozpijanie małoletniego (art. 208 k.k),
- ✓ niszczenie mienia (art. 288 k.k.),
- ✓ zniewaga (art. 216 k.k),
- ✓ uszkodzenie ciała (art. 156 i 157 k.k.).

❖ **Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy (Dz. U. 2020 r., poz. 1359, t.j.)**

Realizacji uprawnień osób pokrzywdzonych służą również przepisy Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego (ustawa z dnia 25 lutego 1964 r., Dz. U. 2020r., poz. 1359 t.j.). Omówione są tam następujące kwestie:

- ✓ warunki zniesienia współwłasności majątkowej (art. 52),
- ✓ sądowe ustalenie ojcostwa (art. 84),
- ✓ obowiązek rodziców do świadczeń alimentacyjnych względem dziecka (art. 141),
- ✓ warunki orzekania separacji i rozwodu (art. 56, 61),
- ✓ orzekanie o winie w rozkładzie pożycia małżeńskiego (art. 57),
- ✓ rozstrzygnięcie o władzy rodzicielskiej (art. 58 § 1),
- ✓ sposób korzystania ze wspólnego mieszkania w przypadku rozwodu (art. 58 § 2),
- ✓ warunki żądania od rozwiedzionego małżonka środków na utrzymanie (art. 60).

❖ **Ustawa z dnia 29 lipca z 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie**
(Dz. U. z 2020r., poz.218, z późn. zm.)

Ustawa m.in. wskazuje rozwiązania, które mają zapewnić lepszą ochronę prawną ofiarom przemocy domowej. Zgromadzone w jednej ustawie przepisy znajdujące się dotychczas w różnych aktach prawnych mają usprawnić system pomocy ofiarom przemocy w rodzinie.

Ustawa zobowiązuje również gminy i powiaty m.in. do tworzenia własnych programów przeciwdziałania przemocy domowej, prowadzenia poradnictwa, interwencji kryzysowej, prowadzenia ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy oraz, co również istotne, do przygotowania i prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy.

Dokumenty programowe:

❖ **Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie**

Zadaniem Programu jest wprowadzenie w życie szerokiego spektrum działań mających na celu zarówno zwrócenie uwagi opinii publicznej na zjawisko przemocy w rodzinie, jak i przeciwdziałanie przemocy w rodzinie oraz zwiększenie profesjonalizmu służb społecznych w udzielaniu pomocy ofiarom przemocy domowej, a także w podejmowaniu odpowiednich działań wobec sprawców. Program powstał we współpracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwem Sprawiedliwości, Ministerstwem Zdrowia i Ministerstwem Edukacji Narodowej. Wyznaczono działania, które należy podjąć w zakresie profilaktyki i informowania opinii publicznej, interwencji w przypadku już zaistniałej przemocy, pomocy terapeutycznej ofiarom przemocy oraz oddziaływań na sprawców przemocy. Każde z tych działań zostało przypisane konkretnym organizacjom i instytucjom odpowiedzialnym za jego realizację.

❖ **Krajowy Program na Rzecz Ofiar Przestępstw**

Krajowy Program na Rzecz Ofiar Przestępstw przygotowywany jest od 2006 r. przez interdyscyplinarny zespół, którego koordynatorem jest Ministerstwo Sprawiedliwości. Dotychczas zostały opracowane następujące obszary: zasady działań wobec dziecka uczestniczącego w postępowaniu karnym, postępowanie w przypadku przestępstw przemocy domowej oraz zasady postępowania z osobą zgwałconą. Obecnie trwa pilotaż

założeń programowych. Partnerami w realizacji programu pilotażowego są instytucje rządowe, samorządowe oraz organizacje pozarządowe działające na obszarze wdrażania programu.

❖ **Rządowy program ograniczenia przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem bezpieczniej”**

Program powstał w 2006 roku. Głównym koordynatorem działań realizowanych w ramach programu jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. Program łączy działania Policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych założeń programu jest przekonanie obywateli do nawiązania trwałego, stałego, naturalnego partnerstwa z Policją oraz innymi instytucjami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Program „Razem bezpieczniej” w ramach obszaru „przemoc w rodzinie” przewiduje m.in. takie działania jak:

- ✓ edukację ofiar przemocy w rodzinie w zakresie dostępnych procedur prawnych;
- ✓ zwiększenie skuteczności procedury „Niebieskich Kart”;
- ✓ zacieśnienie współpracy instytucji i organizacji społecznych świadczących pomoc prawną, psychologiczną i socjalną dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie;
- ✓ organizację szkoleń tematycznych dla osób pracujących na rzecz ograniczenia zjawiska przemocy w rodzinie;
- ✓ utworzenie spójnego systemu procedur wymiany informacji pomiędzy wszystkimi podmiotami zajmującymi się przemocą w rodzinie;
- ✓ zlecanie organizacjom pozarządowym zadań w zakresie szkoleń, poradnictwa i pomocy ofiarom przemocy w rodzinie.

4. SKALA PROBLEMU PRZEMOCY W RODZINIE

Dokładny pomiar skali zjawiska przemocy w rodzinie nie jest możliwy. Dzieje się tak z kilku powodów: oficjalne statystyki nie obejmują niezgłaszanych przypadków przemocy, przemoc kamuflowana bywa innymi problemami, postrzegana jest bardzo subiektywnie i w swej naturze jest podatna na manipulacje.

Można jednak próbować oszacować skalę zjawiska przemocy w rodzinie za pomocą dostępnych źródeł informacji. Są nimi między innymi statystyki Policji (przeprowadzone interwencje, uruchomione procedury „Niebieskie Karty”) czy dane zbierane przez podmioty (instytucje i organizacje) udzielające pomocy specjalistycznej ofiarom przemocy w rodzinie oraz prowadzące oddziaływania wobec sprawców przemocy w rodzinie, a także ogólnopolskie badania populacyjne.

4.1. Charakterystyka problemu przemocy w rodzinie w aspekcie ogólnopolskim

Ogólnie dostępne wyniki badań prowadzonych w ostatnich latach w Polsce pozwalają szacować skalę zjawiska w następujący sposób:

- ❖ Bez względu na formy przemocy, jej ofiarami częściej padają kobiety niż mężczyźni, np. wśród ogółu ofiar 61% stanowią kobiety, a 39% mężczyźni;
- ❖ Bez względu na formy przemocy, ogółem, wśród osób stosujących przemoc 70% stanowią mężczyźni, a 30% kobiety, a w rozbiciu na różne formy:
 - ✓ powodowanie przemocy fizycznej: mężczyźni 75%, kobiety 25%;
 - ✓ powodowanie przemocy psychicznej: mężczyźni 70%, kobiety 30%;
 - ✓ powodowanie przemocy ekonomicznej: mężczyźni 68%, kobiety 32%;
 - ✓ powodowanie przemocy seksualnej: mężczyźni 91%, kobiety 9%.
- ❖ Z relacji badanych osób wynika, że 60% zna, w swoim otoczeniu rodziny, w których kobieta doświadcza przemocy, a 32% zna rodziny, w których przemoc doznaje mężczyzna;

- ❖ 45% badanych deklaruje, że mieszkało kiedyś w gospodarstwie domowym, w którym dochodziło do przemocy, 22% spośród nich osobiście doświadczała przemocy;
- ❖ Osobami stosującymi przemoc w rodzinie są najczęściej współmałżonkowie i rodzice (niemal dwa razy częściej ojcowie niż matki). Sporadycznie mówi się o przemocy ze strony dziadków, (co zapewne wynika z coraz mniejszego udziału rodzin wielopokoleniowych wśród rodzin ogółem), częściej – ze strony dzieci (przy czym częściej ze strony synów niż córek), a jeszcze częściej – ze strony rodzeństwa (zwłaszcza braci);
- ❖ Kobiety doświadczające przemocy w rodzinie pytane o wykształcenie osoby stosującej przemoc najczęściej wskazywały na osobę z wykształceniem zasadniczym zawodowym (35%), nieco rzadziej – ze średnim (29%). Z kolei mężczyźni doświadczający przemocy w rodzinie najczęściej charakteryzowali stosującego przemoc, jako osobę z wykształceniem średnim (34%), nieco rzadziej – z zasadniczym zawodowym (25%) lub wyższym (23%);
- ❖ Przemocy, niezależnie od jej formy, najczęściej towarzyszy alkohol (45% przypadków). W dalszej kolejności przemoc współwystępuje z brakiem pieniędzy (18%), problemami małżeńskimi (15%) i problemami w pracy (10%);
- ❖ Wśród osób doświadczających przemocy pytanych o okoliczności towarzyszące przemocy w rodzinie mniej więcej jedna piąta (od 17% do 30% - w zależności od formy przemocy) mówiła, że do przemocy dochodziło „bez specjalnego powodu”, „bez pretekstu”;
- ❖ Gdy dochodziło do przemocy, tylko 26% rodzin korzystało z pomocy jakiejś instytucji lub organizacji. Najczęściej korzystano z pomocy Policji (14%) oraz poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, rodzinnego i zawodowego (9%);
- ❖ Większość (77%) osób, które osobiście lub których rodziny skorzystały z pomocy w związku z przypadkami przemocy w gospodarstwie domowym, ocenia, że była ona przynajmniej częściowo skuteczna. Kobiety nieco rzadziej od mężczyzn, a doświadczający przemocy rzadziej od osób stosujących przemoc, potwierdzają

skuteczność otrzymanej pomocy. Najskuteczniejsza okazuje się pomoc udzielona w związku z przemocą seksualną, a najmniej skuteczna w przypadku przemocy ekonomicznej⁹;

- ❖ Wśród ogółu dorosłych Polaków, którzy objęci zostali badaniem reprezentatywnym na temat przemocy w rodzinie, 44% z nich przyznało, że kiedykolwiek doświadczyło przemocy ze strony kogoś z rodziny/domowników (38% - przemocy psychicznej, 27% - przemocy fizycznej, a 5% - przemocy seksualnej). 32% badanych Polaków przyznało, że zdarzyło im się kiedykolwiek użyć przemocy wobec członka rodziny/domownika (26% - przemocy psychicznej, 16% - przemocy fizycznej, a 1% - przemocy seksualnej). W opinii większości badanych Polaków (59%), przemoc w rodzinie w Polsce dotyczy od 20% do 59% rodzin. Niecała jedna czwarta (23%) badanych Polaków twierdzi, że przemoc w rodzinie w Polsce dotyczy ponad 60% rodzin. Zdaniem pozostałych (12% społeczeństwa) rodzin dotkniętych problemem przemocy w rodzinie jest 19% bądź mniej.¹⁰
- ❖ Liczba „Niebieskich Kart” sporządzona przez funkcjonariuszy Policji w latach 2010 – 2011.

Rok	Liczba ofiar przemocy domowej ogółem
2010	134 866
2011	113 546

Źródło: www.policja.gov.pl

- ❖ Szczegółowe dane dotyczące podjętych działań przez Policję w procedurze „Niebieskie Karty” w 2012 r. przedstawia poniższa tabela:

Tabela 1. Dane dotyczące podjętych w 2012 r. przez Policję działań w procedurze „Niebieskie karty”

Liczba wypełnionych formularzy „Niebieska Karta”	51 292 (w tym 44 146 wszczynających procedurę i 7 146 dotyczących

⁹ „Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Raport z badań ogólnopolskich”, TNS OBOP dla MPiPS, 2010 r., źródło: www.mpips.gov.pl

¹⁰ „Raport z badania eksperckiego IDEABLOG, zrealizowanego na zamówienie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej”, MillwardBrown SMG/KRC, 2011 r., źródło: www.mpips.gov.pl

	kolejnych przypadków w trakcie procedury)
Ogólna liczba ofiar przemocy	76 993
Liczba ofiar - kobiet	50 241
Liczba ofiar - mężczyzn	7 580
Liczba ofiar - małoletnich	19 172
Ogólna liczba osób podejrzewanych o przemoc	51 531
Liczba podejrzewanych sprawców – kobiet	3 522
Liczba podejrzewanych sprawców - mężczyzn	47 728
Liczba podejrzewanych sprawców - nieletnich	281
Ogólna liczba podejrzewanych sprawców będących pod wpływem alkoholu	31 387
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - kobiety	1 005
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu mężczyźni	30 333
Podejrzewani sprawcy pod wpływem alkoholu - nieletni	49
Liczba dzieci umieszczonych w nie zagrażającym im miejscu (np. rodzina zastępcza, dalsza rodzina, placówka opiekuńcza)	527

Źródło: www.policja.gov.pl

4.2. Skala problemu na terenie województwa podkarpackiego

Województwo podkarpackie to jedno z szesnastu województw utworzonych w 1999 r. o powierzchni 17 844 km², obejmuje 21 powiatów ziemskich i 4 grodzkie. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego z 1 stycznia 2012 r. Obszar województwa zamieszkiwało 2 128 687 osób w tym: 1 087 759 kobiet (51,1%) i 1 040 928 mężczyzn (48,9%).

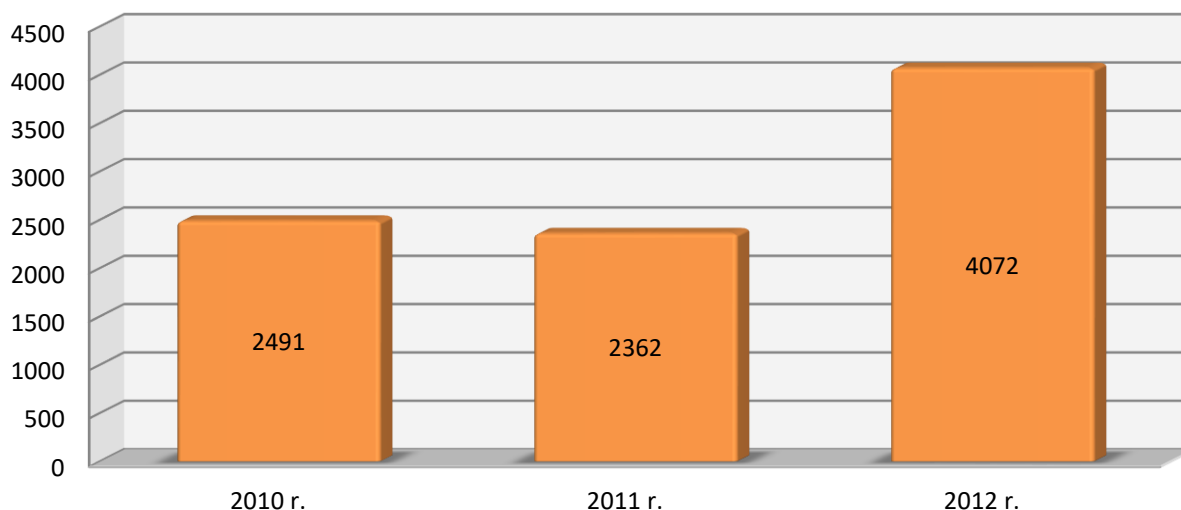
Wyrazem skali problemu przemocy domowej na terenie województwa podkarpackiego są przede wszystkim informacje dotyczące tego zjawiska społecznego pochodzące z ośrodków pomocy społecznej oraz raporty policyjne z przeprowadzonych interwencji domowych.

Wydział Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie pozyskuje corocznie informacje dotyczące przemocy domowej z ośrodków pomocy społecznej funkcjonujących na terenie województwa podkarpackiego.

Według danych uzyskanych przez PUW skala przemocy domowej w województwie podkarpackim na przestrzeni ostatnich lat cały czas wzrasta.

W 2012 r. problem przemocy domowej dotknął 4072 rodziny z terenu województwa podkarpackiego.

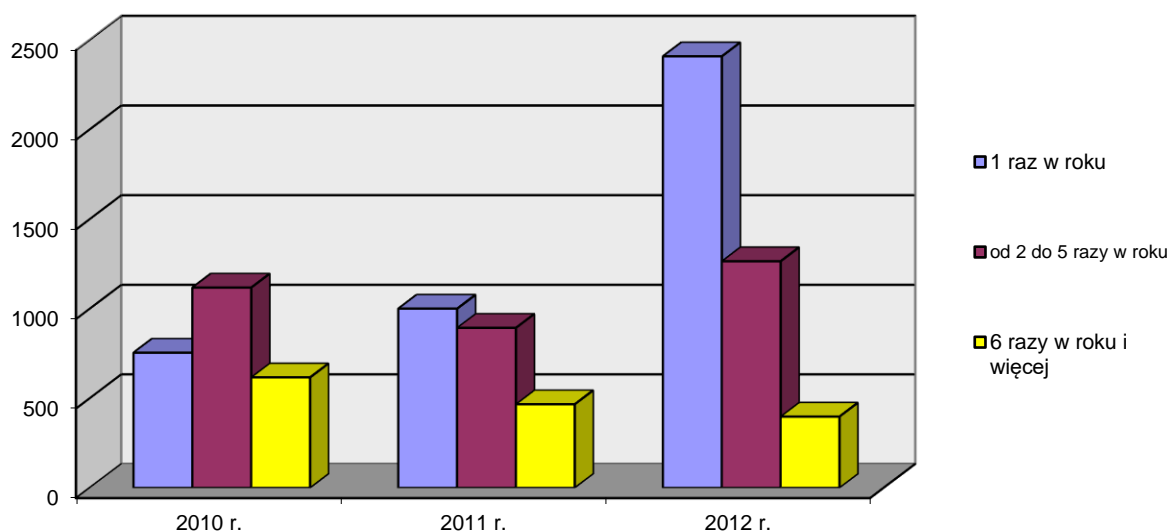
Wykres 1. Skala przemocy domowej w województwie podkarpackim w latach 2010 – 2012 – ze względu na liczę rodzin w których występuje problem przemocy domowej

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Przemoc jest zjawiskiem najczęściej niejednokrotnym, powtarzającym się. Sprawca przemocy nie zaprzestanie jej stosowania, jeżeli się go nie powstrzyma.

Wykres 2. Częstotliwość występowania problemu przemocy w rodzinie w województwie podkarpackim w poszczególnych latach, w okresie od 2010 r. do 2012 r

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Z informacji uzyskanych z PUW wynika, że przemoc w rodzinie dotknęła w 2012 r. łącznie 7474 osoby. Grupę najczęściej poszkodowanych osób w wyniku przemocy w rodzinie stanowiły kobiety - 4118 osób oraz dzieci do 18 roku życia – 2563 osoby. Najrzadziej ofiarami przemocy byli mężczyźni – 793 osoby.

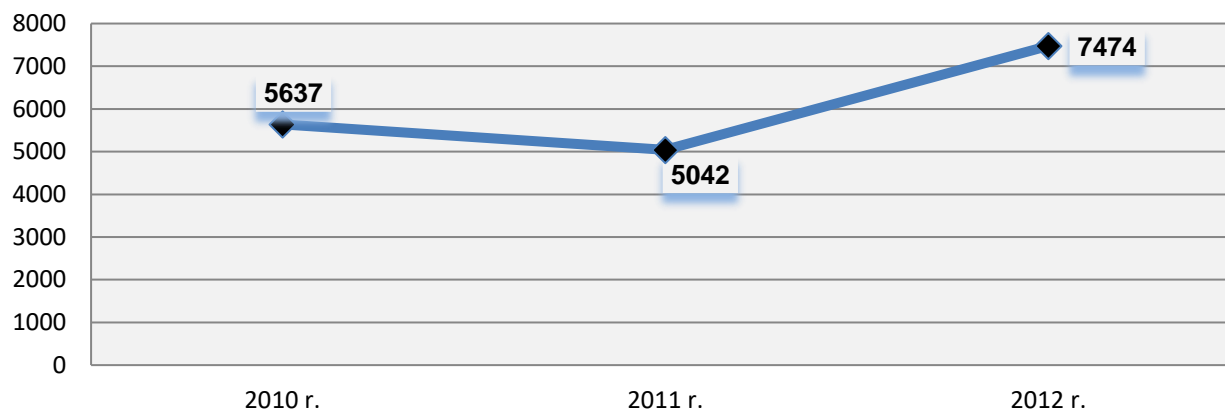
Tabela 2. Liczba osób poszkodowanych w wyniku przemocy w rodzinie w województwie podkarpackim – dane za 2012 r

Ogółem osoby poszkodowane	Kobiety	Mężczyźni	Dzieci (do 18 lat)
7474	4118	793	2563
% do ogółu poszkodowanych	55,1	10,6	34,3

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Porównanie ogólnej liczby osób poszkodowanych w wyniku przemocy domowej w latach 2010 – 2012 przedstawia poniższy wykres.

Wykres 3. Liczba osób poszkodowanych w wyniku przemocy domowej w województwie podkarpackim w latach 2010 – 2012

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Wydział Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego nie odnotował w ostatnich latach (poza rokiem 2011) znacznego spadku w ilości wszczynanych przez ośrodki pomocy społecznej w województwie podkarpackim spraw w ramach procedury „Niebieskie Karty”.

Tabela 3. Liczba „Niebieskich Kart” założonych przez ośrodki pomocy społecznej w województwie podkarpackim w latach 2010 – 2012

	2010	2011	2012
Liczba założonych „Niebieskich Kart”	442	108	458

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Według danych uzyskanych z ośrodków pomocy społecznej działających na terenie województwa podkarpackiego wynika, że sprawcami przemocy domowej zdecydowanie najczęściej są mężczyźni.

Tabela 4. Dane ośrodków pomocy społecznej z terenu województwa podkarpackiego dotyczące przemocy w rodzinie – z uwagi na sprawców za lata 2010 - 2012

Rok	Ogółem	Kobiety	Mężczyźni	Małoletni
2010	2504	169	2308	27
2011	2384	155	2217	12
2012	4075	248	3811	16

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Pierwszy sygnał o tym, że w danej rodzinie dzieje się źle trafia najczęściej do Policji, jako jednego z podmiotów władnych do założenia „Niebieskiej Karty”. Według policyjnych danych dotyczących procedury „Niebieskie Karty” można podać, że w związku z zaistnieniem przemocy w rodzinie na terenie województwa podkarpackiego, w roku 2012 policjanci przeprowadzili 4098 interwencji dotyczących przemocy domowej. Dane przedstawione poniżej przedstawiają zaledwie pewien odsetek tego zjawiska. Nie uwzględniają bowiem niezgłoszonych przypadków przemocy w rodzinie oraz „Niebieskich Kart” założonych przez inne instytucje.

Tabela 5. Liczba „Niebieskich Kart” sporządzona przez funkcjonariuszy Policji na terenie województwa podkarpackiego w latach 2010 – 2012 wg. miejsca zamieszkania ofiary

Rok	Niebieskie Karty ogółem	Miasto	Wieś
2010	5277	2258	3019
2011	4564	1746	2818
2012	4098	1711	2387

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie

Dokonując analizy powyższych danych należy zauważyć, że przemoc w rodzinie częściej dotyka terenów wiejskich, aniżeli miejskich.

Poniżej przedstawiono w formie tabelarycznej dane dotyczące liczby interwencji Policji dotyczących przemocy w rodzinie w rozbiciu na poszczególne Komendy Policji funkcjonujące na terenie województwa podkarpackiego.

Tabela 6. Liczba formularzy „Niebieska Karta – A” sporządzonych przez poszczególne jednostki KMP/KPP woj. podkarpackiego w 2012 r

Jednostki KMP / KPP woj. podkarpackiego	2012
KMP Krosno	545
KMP Przemyśl	54
KMP Rzeszów	453
KMP Tarnobrzeg	92
KPP Brzozów	216
KPP Dębica	91
KPP Jarosław	423
KPP Jasło	396
KPP Kolbuszowa	143
KPP Lesko	27
KPP Leżajsk	184
KPP Lubaczów	23
KPP Łańcut	50

KPP Mielec	160
KPP Nisko	239
KPP Przeworsk	224
KPP Ropczyce	135
KPP Sanok	322
KPP Stalowa Wola	33
KPP Strzyżów	249
KPP Ustrzyki Dolne	39

Źródło: dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie

5. ZASOBY INSTYTUCJONALNE W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

W województwie podkarpackim istnieje szereg instytucji udzielających pomocy osobom poszkodowanym w wyniku przemocy.

W pierwszej kolejności jest to:

➤ **policja**

Zgodnie z Ustawą o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku, do podstawowych zadań policji należą: ochrona życia i zdrowia ludzi, ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie przestępstwu i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi, wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, w tym prowadzenie interwencji w przypadku występowania przemocy w rodzinie, zapewnienie ofiarom doraźnego bezpieczeństwa, prowadzenie działań prewencyjnych wobec sprawców.

Na terenie województwa podkarpackiego znajduje się:

- ✓ 4 Komedy Miejskie Policji
- ✓ 17 Komend Powiatowych Policji

W obiektach Policji na terenie województwa podkarpackiego funkcjonują pomieszczenia służące do przesłuchań świadków w trybie art. 185 a i 185 b kpk, tzw. przyjazne pokoje przesłuchań („Niebieskie pokoje”). Według stanu na dzień 30 czerwca 2013 r. w obiektach Policji znajduje się 19 tego typu pomieszczeń.

Przyjazne pokoje przesłuchań, znajdują się w jednostkach:

Komenda Powiatowa Policji w Brzozowie, Posterunek Policji w Dydni (teren działania KPP w Brzozowie), Posterunek Policji w Nozdrzu (teren działania KPP w Brzozowie), Komenda Powiatowa Policji w Jarosławiu, Komenda Powiatowa Policji w Kolbuszowej, Komenda Miejska Policji w Krośnie, Komenda Powiatowa Policji w Leżajsku, Komenda Powiatowa Policji w Lubaczowie, Komenda Powiatowa Policji w Nisku, Komenda Miejska policji w Przemyśle, Komenda Powiatowa Policji w Przeworsku, Policyjna Izba Dziecka w Rzeszowie, Komenda Powiatowa Policji w Ropczycach, Komenda Powiatowa Policji w

Stalowej Woli, Komenda Powiatowa Policji w Mielcu, Komenda Miejska Policji w Tarnobrzegu, Komenda Powiatowa Policji w Ustrzykach Dolnych, Komenda Powiatowa Policji w Sanoku, Komenda Powiatowa Policji w Dębicy¹¹.

➤ **służba zdrowia**

Do zadań ochrony zdrowia w ww. zakresie należy: udzielenie podstawowej pomocy medycznej oraz umiejętne przeprowadzenie rozmowy umożliwiającej rozpoznanie przemocy i pokierowanie osoby krzywdzonej do miejsc, gdzie może uzyskać pomoc.

Do obowiązków pracownika ochrony zdrowia należy też wydanie zaświadczenia lekarskiego o doznanych obrażeniach i poinformowanie osoby krzywdzonej o miejscach i warunkach wystawienia obdukcji.

Również do obowiązków pracowników ochrony zdrowia należy uruchomienie procedury „Niebieskiej Karty” oraz powiadomienie organów ścigania gdy zachodzi podejrzenie popełnienia przestępstwa (np. ślady ciężkiego uszkodzenia ciała, ślady wykorzystania seksualnego, itp.)¹²

Aby skutecznie zapobiegać nawrotom sytuacji patologicznej, jaką jest niewątpliwie zjawisko przemocy w rodzinie niezbędne jest podjęcie skoordynowanych działań psychologicznych i społecznych.

Niezbędna jest kompleksowa pomoc wykwalifikowanych: psychologów, terapeutów, prawników i specjalistów z zakresu pomocy społecznej.

Do realizacji tych zadań powołano specjalistyczne instytucje działające na polu pomocy społecznej. Są to zarówno ośrodki organizowane przez administrację rządową i samorządową jak i organizacje pozarządowe.

Wśród **instytucji administracji publicznej** wyróżnić należy:

1. Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie

Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie funkcjonują w każdym z miast powiatowych. W województwie podkarpackim jest ich 21. Znajdują się one w: Brzozowie, Dębicy, Jarosławiu, Jaśle, Kolbuszowej, Krośnie, Lesku, Leżajsku, Lubaczowie, Łańcucie, Mielcu,

¹¹Dane Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie

¹²www.niebieskalinia.info

Nisku, Przemyślu, Przeworsku, Ropczycach, Rzeszowie, Sanoku, Stalowej Woli, Strzyżowie, Tarnobrzegu i Ustrzykach Dolnych¹³

Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie realizują zadania powiatu z zakresu pomocy społecznej i rehabilitacji społecznej w tym przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności: prowadzą specjalistyczne poradnictwo, udzielają informacji o prawach i uprawnieniach, prowadzi ośrodki interwencji kryzysowej, tworzą i prowadzą ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz specjalistyczne ośrodki wsparcia, a także opracowują i realizują programy korekcyjno – edukacyjne dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

2. Ośrodki Pomocy Społecznej (miejskie i gminne)

Ośrodki Pomocy Społecznej stanowią najliczniejszą sieć - jest ich w województwie podkarpackim 160. Celem działania ośrodków pomocy społecznej (zgodnie z Ustawą o pomocy społecznej) jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenia trudnych sytuacji życiowych, których same nie są w stanie pokonać, a także zapobieganie powstawaniu takich sytuacji.

Tabela 7. Wykaz Ośrodków Pomocy Społecznej na terenie Województwa Podkarpackiego wg. powiatów

I.p.	POWIAT	Miejscowości, w których zlokalizowane są Ośrodki Pomocy Społecznej	Ilość ośrodków w powiecie
1	Bieszczadzki	Czarna B., Lutowska, Ustrzyki Dolne	3
2	Brzozowski	Brzozów, Domaradz, Dydnia, Haczów, Jasienica Rosielna, Nozdrzec	6
3	Dębicki	MOPS Dębica, GOPS Dębica, Brzostek, Czarna D., Jodłowa, Pilzno, Żyraków	7
4	Jarosławski	MOPS Jarosław, GOPS Jarosław, Laszki, Pawłosiów, Pruchnik, MOPS Radymno, GOPS Radymno, Rokietnica, Rożwienica, Wiązownica, Chłopice	11
5	Jasielski	MOPS Jasło, GOPS Jasło, Brzyska, Dębowiec, Kołaczyce, Krempna, Nowy Żmigród, Osiek Jasielski, Skołyszyn, Tarnowiec	10
6	Kolbuszowski	Cmolas, Kamień, Kolbuszowa, Majdan Królewski, Niwiska, Raniżów, Dzikowiec	7
7	Krośnieński	Krosno, Chorkówka, Dukla, Iwonicz-Zdrój, Jedlicze, Korczyna, Krościenko Wyżne, Miejsce Piastowe, Rymanów, Wojaszkówka, Jaśliska	11
8	Leski	Baligród, Cisna, Lesko, Olszanica, Solina z/s Polańczyk	5
9	Leżajski	MOPS Leżajsk, GOPS Leżajsk, Grodzisko Dolne, Kuryłówka, Nowa Sarzyna	5

¹³ Dane Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

10	Lubaczowski	Cieszanów, Horyniec, MOPS Lubaczów, GOPS Lubaczów, Narol, Oleszyce, Stary Dzików, Wielkie Oczy	8
11	Łańcucki	Białobrzegi, Czarna Ł., MOPS Łańcut, GOPS Łańcut, Markowa, Rakszawa, Żółnia	7
12	Mielecki	Borowa, Czermin, Gawłuszowice, MOPS Mielec, GOPS Mielec, Padew Narodowa, Przecław, Radomyśl Wielki, Tuszów, Wadowice Górne	10
13	Niżański	Harasiuki, Krzeszów, Jarocin, Jeżowe, Nisko, Rudnik nad Sanem, Ulanów	7
14	Przemyski	MOPS Przemyśl, GOPS Przemyśl, Bircza, Dubiecko, Fredropol, Krasiczyn, Krzywczka, Medyka, Orły, Stubno, Żurawica	11
15	Przeworski	Adamówka, Gac, Jawornik Polski, Kańczuga, MOPS Przeworsk, GOPS Przeworsk, Sieniawa, Tryńcza, Zarzecze	9
16	Ropczycko – Sędziszowski	Iwierzycze, Ostrów, Ropczyce, Sędziszów, Wielopole Sk.	5
17	Rzeszowski	Rzeszów, Błażowa, Boguchwała, Chmielnik, MOPS Dynów, GOPS Dynów, Głogów Młp., Hyżne, Krasne, Lubenia, Sokołów Młp., Świlcza, Trzebownisko, Tyczyn	14
18	Sanocki	Besko, Bukowsko, Komancza, MOPS Sanok, GOPS Sanok, Tyrawa wołowska, Zagórz, Zarszyn	8
19	Stalowowolski	Bojanów, Nowa Dęba, Pysznica, Radomyśl, Stalowa Wola, Zaklików, Zaleszany	7
20	Strzyżowski	Czudec, Frysztak, Niebylec, Strzyżów, Wiśniowa	5
21	Tarnobrzegi	Tarnobrzeg, Baranów Sandomierski, Gorzyce, Grębów	4
	SUMA		160

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

Z chwila wejścia w życie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w gminach rozpoczęto działania w zakresie tworzenia gminnego systemu przeciwdziałania przemocy, na który składają się między innymi: opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie, a także tworzenie zespołów interdyscyplinarnych.

Zespół interdyscyplinarny ma za zadanie m.in. diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie, następnie podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w celach zapobiegawczych bądź podejmowanie interwencji w środowisku dotkniętym patologią.

W gminach na Podkarpaciu zostało utworzonych 160 gminnych zespołów interdyscyplinarnych.

3. Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie

Tworzenie i prowadzenie Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia należy do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez samorząd powiatowy.

Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie są jednostkami, których celem jest udzielanie stosownej, pełnej i kompleksowej pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie. Pomoc realizowana jest w trzech obszarach: interwencji, potrzeb bytowych oraz w zakresie terapeutyczno – wspomagającym.

Na Podkarpaciu są cztery takie ośrodki. Znajdują się one w powiatach: leżajskim (Nowa Sarzyna), leskim (Lesko), przemyskim (Korytniki), tarnobrzeskim (Gorzyce).

Tabela 8. Wykaz Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie na terenie Województwa Podkarpackiego wg. powiatów

Lp.	Powiat	Pełna nazwa jednostki	Adres
1.	Leżajski	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie	ul. Łukasiewicza 3 37 - 310 Nowa Sarzyna
2.	Leski	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie SOS	ul. Jana Pawła II 18 B 38 - 600 Lesko
3.	Przemyski	Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie	Korytniki 14 37 - 741 Krasieczyn
4.	Tarnobrzeski	Centrum Wsparcia i Rehabilitacji Społecznej. Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie	ul. 11 Listopada 12 39 - 432 Gorzyce

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

4. Ośrodki Interwencji Kryzysowej

Ośrodki Interwencji Kryzysowej realizują zadania powiatu w zakresie poradnictwa specjalistycznego oraz interwencji kryzysowej, a także schronienia w razie potrzeby ochrony zdrowia i życia osób. Działalność OIK ukierunkowana jest na świadczenie pomocy osobom, dzieciom, rodzinom, które znalazły się w trudnej sytuacji kryzysowej w wyniku zdarzenia losowego, sytuacji rodzinnej lub trudnych przeżyć osobistych. Podstawowym celem OIK jest prowadzenie interdyscyplinarnych działań w zakresie interwencji kryzysowej podejmowanych na rzecz osób i rodzin będących w stanie kryzysu, zmierzających do przywrócenia równowagi psychicznej i umiejętności samodzielnego radzenia sobie.

W województwie podkarpackim działa 13 Ośrodków interwencji kryzysowej oraz 1 zespół ds. realizacji zadań ośrodka interwencji kryzysowej, działający w strukturach PCPR (Powiat Jasielski).

Spis Ośrodków Interwencji Kryzysowej w województwie podkarpackim oraz zakres prowadzonej przez nie działalności przedstawia poniższa tabela.

Tabela 9. Wykaz Ośrodków Interwencji Kryzysowej na terenie Województwa Podkarpackiego

L.p.	Powiat	Adres	Opis zakresu działania
1.	Bieszczadzki	ul. Bełska 22 38-700 Ustrzyki Dolne	a) udzielanie szybkiej i doraźnej pomocy osobom znajdującym się w sytuacji kryzysowej; b) prowadzenie specjalistycznego poradnictwa; c) udzielanie konsultacji osobom dorosłym i dzieciom będącym w sytuacjach kryzysowych, w tym doświadczających przemocy w rodzinie; d) informowanie osób w kryzysie (w tym ofiar przemocy) o przysługujących im prawach, e) wskazanie sposobów radzenia sobie z problemem; f) szukanie i zabezpieczenie miejsca pobytu osobie (rodzinie) na czas dłuższy w innym ośrodku; g) organizacja grup wsparcia, grup edukacyjno - terapeutycznych, jeżeli zajdzie taka potrzeba; h) reprezentowanie interesów podopiecznych w innych instytucjach; i) prowadzenie indywidualnych planów wyjścia z kryzysu oraz indywidualnych planów wsparcia; j) informacja telefoniczna (wsparcie) - oferta dla osób szukających pomocy przy zachowaniu anonimowości.
2.	Dębicki	ul. Gawrzyłowska 31 39-200 Dębica	a) wsparcie, b) pomoc psychologiczna, c) pomoc prawna, d) schronienie, e) terapia krótkoterminowa, f) pomoc pedagogiczna dla rodziców.
3.	Kolbuszowski	ul. 11-go Listopada 10 36-100 Kolbuszowa	a) umieszczenie w hostelu, b) konsultacje terapeutyczne, c) spotkania rodzinne, d) udział w grupie wsparcia, e) porady prawnika, f) wizyty domowe, g) program korekcyjno – edukacyjny, h) warsztaty dla rodzin, i) szkolenia.
4.	Krosno Miasto	ul. Legionów 8 38-400 Krosno	a) przyjmowanie zgłoszeń o interwencjach,

			b) wywiady w miejscu zamieszkania rodziny dotkniętej przemocą, c) interwencje w sytuacjach kryzysowych, d) poradnictwo specjalistyczne, e) prowadzenie hostelu.
5.	Niżański	ul. Rzeszowska 35 37-420 Rudnik nad Sanem	a) interwencja kryzysowa, b) pedagogizacja, c) pomoc psychologiczna i wsparcia, d) psychoterapia krótkoterminowa, e) program korekcyjno – edukacyjny, f) poradnictwo prawne, g) psychoedukacja, h) prowadzenie hostelu, i) motywowanie do zmian.
6.	Ropczycko - Sędziszowski	39-102 Lubzina 47	a) interwencja kryzysowa, b) pomoc psychologiczna i wsparcie, c) poradnictwo specjalistyczne: prawne, psychologiczne, socjalne, pedagogiczne, d) prowadzenie hostelu dla osób w sytuacji kryzysu, w tym dla ofiar przemocy w rodzinie, e) realizacja programu korekcyjno – edukacyjnego dla osób stosujących przemoc w rodzinie, f) działalność edukacyjno – informacyjna z zakresu zjawiska przemocy w rodzinie i radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych skierowana do różnych grup osób.
7.	Rzeszowski	ul. Rzeszowska 5 36-051 Górnio	a) pomocy osobom i rodzinom w sytuacji kryzysowej, b) udzielanie specjalistycznej pomocy psychologicznej, poradnictwa socjalnego i prawnego, c) udzielanie schronienia, d) współpraca interdyscyplinarna, e) prowadzenie działań profilaktycznych.
8.	Rzeszów - Miasto	ul. Skubisza 4 35-959 Rzeszów	a) Poradnictwo specjalistyczne (prawne, psychologiczne, rodzinne) b) Hostel, c) Interwencja kryzysowa.
9.	Stalowowolski	ul. Polna 18 37-450 Stalowa Wola	a) interwencja kryzysowa w SOWiK i na terenie powiatu, b) pomoc psychologiczna i wsparcie, c) psychoterapia krótkoterminowa, d) grupy psychoedukacyjne, e) program korekcyjno-edukacyjny w Punkcie Konsultacyjnym SOWiK,

			f) poradnictwo prawne, g) motywowanie do zmian, h) pomoc on-line, i) profilaktyka przemocy i zagrożeń suicydalnych, j) szkoła dla rodziców, k) szkolenia, l) inne zadania wynikające z projektów, m) prowadzenie hostelu.
10.	Strzyżowski	ul. Parkowa 4 38-100 Strzyżów Hostel ul. Parkowa 3 38-120 Czudec	a) usługi hostelowe, b) poradnictwo specjalistyczne: socjalne, prawne, psychologiczne.
11.	Jasielski	Zespół ds. realizacji zadań ośrodka interwencji kryzysowej, działający w strukturach PCPR ul. Rynek 18 38-200 Jasło	a) pomoc psychologiczna, b) pomoc pedagogiczna, c) poradnictwo prawne.
12.	Leżajski	ul. M.C. Skłodowskiej 8 37-300 Leżajsk	a) Natychmiastowa, doraźna pomoc osobom znajdującym się w trudnych sytuacjach życiowych, takich jak: przemoc w rodzinie, alkoholizm, współzależnienie członków rodziny, problemy wychowawcze, konflikty rodzinne itp.
13.	Lubaczowski	ul. Mickiewicza 45 37-600 Lubaczów	a) interwencja kryzysowa, b) pomoc psychologiczna, c) praca socjalna, d) program korekcyjno – edukacyjny.
14.	Łancucki	ul. Piłsudskiego 70/5 37-100 Łańcut	a) poradnictwo socjalne, b) poradnictwo psychologiczne, c) poradnictwo pedagogiczne, d) poradnictwo prawne.

Źródło: dane Wydziału Polityki Społecznej Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

5. Punkty Interwencji Kryzysowej.

Działalność ośrodków interwencji kryzysowej uzupełniają punkty interwencji kryzysowej. Udzielają one bieżącej pomocy psychologicznej i prawnej, a także informują o instytucjach udzielających specjalistycznej pomocy.

Według stanu na dzień 31 grudnia 2012r. na Podkarpaciu funkcjonowało 50 punktów interwencji kryzysowej.¹⁴

¹⁴ Dane Podkarpackiego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie

6. Ośrodek Pomocy dla Osób Pokrzywdzonych Przestępstwem

(ul. Leszczyńskiego 3,35-061 Rzeszów)

Ośrodek w Rzeszowie jest jedynym na Podkarpaciu i jednym z 16 działających w kraju Ośrodków rządowego programu „Sieć Pomocy Ofiarom Przestępstw”, wdrażającego poprzez Ministerstwo Sprawiedliwości, postanowienia Decyzji Ramowej Rady Unii Europejskiej z dnia 15 marca 2001 r. o pozycji ofiar w postępowaniu karnym.¹⁵ Ośrodek zapewnia m.in.:

- ✓ wsparcie w uzyskaniu bezpłatnej pomocy prawnej, psychologicznej, socjalnej osobom pokrzywdzonym przestępstwem.
- ✓ W celu zminimalizowania konsekwencji kryzysowych sytuacji, ośrodek może zapewnić krótkookresowe korzystanie ze schronienia – tymczasowego, bezpiecznego mieszkania w sytuacji bezpośredniego zagrożenia. Szczególnie dotyczy to osób zagrożonych gorącą przemocą domową, oraz ofiary przemocy seksualnej i innych świadczeń¹⁶.

W 2012 r. na terenie województwa podkarpackiego funkcjonowało dodatkowo w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie m.in:

✓ 4 Sady Okręgowe i 12 Sądów Rejonowych

Kuratorzy Sadowi działający przy sądach Rejonowych, prowadzą sądowe postępowania wykonawcze między innymi wobec sprawców przemocy skazanych na kary nieizolacyjne, a także sprawują nadzory nad rodzinami, w których występuje przemoc w formie zaniedbania.

✓ 4 Prokuratury Okręgowe i 16 Prokuratur Rejonowych

Prokuratury zobowiązane, są w sytuacji istnienia uzasadnionego podejrzenia, że doszło do popełnienia przestępstwa, do wszczęcia postępowania przygotowawczego celem sprawdzenia, czy faktycznie do niego doszło.

✓ 27 Poradni Psychologiczno – Pedagogicznych

✓ 92 Punkty konsultacyjne w których udzielono:

- 1287 konsultacji ofiarom przemocy,
- 1931 porad ofiarom przemocy,

¹⁵ www.bazy.ngo.pl

¹⁶ www.nowyhoryzont.eu

- 550 konsultacji sprawcom przemocy w rodzinie,
- 888 porad sprawcom przemocy w rodzinie
- ✓ **75 punktów konsultacyjnych dla ofiar przemocy w rodzinie**
- ✓ **30 telefonów zaufania dla ofiar przemocy w rodzinie**
- ✓ **7 schronisk / hosteli dla ofiar przemocy w rodzinie¹⁷**

Na terenie województwa podkarpackiego działają także organizacje pozarządowe, pełniące najczęściej funkcję doradczą, świadczą pomoc psychologiczną i prawną. Uzupełniają one działalność instytucji powiatowych i gminnych.

¹⁷ Zestawienia statystyczne, źródło: www.parpa.gov.pl

6. CELE, ZADANIA PROGRAMU I WSKAŹNIKI OSIĄGNIĘCIA CELÓW

Cel główny Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020:

ZWIĘKSZENIE SKUTECZNOŚCI DZIAŁAŃ PODEJMOWANYCH W OBSZARZE PRZECIWDZIAŁANIA PRZEMOCY W RODZINIE ORAZ ZMNIEJSZENIE SKALI TEGO ZJAWISKA W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM.

Cele szczegółowe Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 - 2020:

1. Zintensyfikowanie działań profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	
ZADANIA	WSKAŹNIKI EWALUACJI
1.1. Przeprowadzenie badań, dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa podkarpackiego	- liczba przeprowadzonych badań - liczba przebadanych osób
1.2. Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie na obszarze województwa podkarpackiego	- liczba opracowanych diagnoz
1.3. Przeprowadzenie kampanii społecznych, które: a) obalają mity i stereotypy na temat przemocy w rodzinie, usprawiedliwiające jej stosowanie, b) opisują mechanizmy przemocy w rodzinie oraz jednoznacznie wskazują na ich społeczną szkodliwość i społeczno – kulturowe uwarunkowania, c) promują metody wychowawcze bez użycia przemocy i informują o zakazie stosowania kar cielesnych wobec dzieci przez osoby wykonujące władze rodzicielską oraz sprawujące opiekę lub pieczę,	- liczba przeprowadzonych kampanii zorganizowanych przy współudziale Samorządu Województwa, - liczba wydanych publikacji, - liczba opracowanych i upowszechnionych materiałów, ulotek, plakatów, - liczba wyemitowanych reklam, audycji radiowych i telewizyjnych

d) promują działania służące przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, w tym ochronie i pomocy dla osób doświadczających przemocy oraz interwencji wobec osób stosujących przemoc e) promują budowanie i wzmacnianie więzi rodzinnych	
1.4. Realizacja programów profilaktycznych, uwrażliwiających na problem przemocy w rodzinie	- liczba zrealizowanych programów profilaktycznych
1.5. Promowanie działań służących wzmacnianiu więzi rodzinnych i pozytywnego rodzicielstwa	- rodzaj i liczba działań skierowanych do rodzin - liczba osób uczestniczących w działaniach

2. Zwiększenie dostępności i skuteczności ochrony oraz wsparcia osób dotkniętych przemocą w rodzinie	
ZADANIA	WSKAZNIKI
2.1. Upowszechnienie informacji w zakresie możliwości i form uzyskania m.in. pomocy: medycznej, psychologicznej, prawnej, socjalnej, zawodowej i rodzinnej	- liczba opracowanych i upowszechnianych materiałów informacyjnych
2.2. Realizowanie pomocy w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego	- liczba rodzin objętych pomocą w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego - liczba osób objętych pomocą w formie poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego - liczba udzielonych porad
2.3. Wspieranie, tworzenie i zwiększanie zakresu działania oraz dostępności do: pomocy online, stron www, lokalnych telefonów zaufania interwencyjnych lub informacyjnych - dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie	- liczba lokalnych telefonów zaufania - czas dostępności telefonu (całodobowy, inny) - liczba osób korzystających z telefonu zaufania - liczba rozmów i liczba interwencji - liczba udzielonych porad online - ilość utworzonych stron www - ilość wejść na stronę www

2.4. Wsparcie działań o charakterze interwencji kryzysowej dla osób / rodzin doświadczających przemocy	- rodzaj i liczba inicjatyw mających na celu wsparcie działań o charakterze interwencji kryzysowej - liczba rodzin korzystających z pomocy - liczba osób korzystających z pomocy

3. Zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie	
ZADANIA	WSKAZNIKI
3.1. Wsparcie w działaniach na rzecz osób stosujących przemoc w rodzinie	- rodzaj i liczba wspartych działań na rzecz osób stosujących przemoc w rodzinie - liczba osób uczestniczących w działaniach
3.2. Wsparcie w tworzeniu grup psycho-edukacyjnych z elementami oddziaływań terapeutycznych dla osób mających trudności w kontrolowaniu emocji, w tym stosujących przemoc	- liczba utworzonych grup - liczba uczestników grup
3.3. Prowadzenie punktów konsultacyjnych dla osób mających trudności z kontrolowaniem emocji / złości.	- liczba prowadzonych punktów konsultacyjnych - liczba osób uczestniczących w konsultacjach

4. Zwiększenie poziomu kompetencji przedstawicieli instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w celu podniesienia jakości i dostępności świadczonych usług.	
ZADANIA	WSKAZNIKI
4.1. Analiza potrzeb szkoleniowych grup zawodowych realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz mających kontakt z przypadkami przemocy w rodzinie	- liczba sporządzonych badań i analiz dotyczących potrzeb szkoleniowych podmiotów zaangażowanych w realizację zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie
4.2.	

Organizowanie i wspieranie szkoleń (przeprowadzonych w oparciu o wytyczne Ministerstwa Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej) dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie w tym przedstawicieli: - jednostek organizacyjnych pomocy społecznej - gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych - Policji - oświaty - ochrony zdrowia - sędziów, prokuratorów i kuratorów sądowych - służby więziennej - innych podmiotów mogących być członkami zespołów interdyscyplinarnych / grup roboczych	- liczba szkoleń w województwie - liczba przeszkolonych osób z każdej ze służb lub podmiotów
4.3. Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu poprzez wdrożenie systemu wsparcia dla osób pracujących bezpośrednio z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc, w formie m.in.: superwizji, coachingu, grup wsparcia	- liczba osób poddanych różnym formom poradnictwa i wsparcia psychologicznego - liczba instytucji stosujących superwizję - liczba osób prowadzących superwizję - liczba i rodzaj grup wsparcia

5. Wzmocnienie współpracy i zwiększenie koordynacji działań instytucji i podmiotów realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w celu lepszego planowania strategicznego i efektywnego kształtowania polityki społecznej w tej dziedzinie.

ZADANIA	WSKAZNIKI
5.1. Utworzenie i aktualizację bazy danych osób nadzorujących lub koordynujących działanie poszczególnych służb na poziomie województwa oraz umieszczenie jej na stronach internetowych instytucji wojewódzkich i okręgowych	- umieszczenie i coroczna aktualizacja na stronach internetowych właściwych instytucji bazy danych osób nadzorujących lub koordynujących działanie służb na terenie województwa podkarpackiego
5.2. Podejmowanie i wsparcie działań zmierzających do nawiązania i wzmocnienia współpracy pomiędzy osobami, służbami realizującymi zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w celu wypracowania wspólnej polityki przeciwdziałania przemocy w rodzinie	- utworzenie i prowadzenie strony internetowej, forum, platformy e-learningowej do nawiązania kontaktu, wymiany doświadczeń i promowania dobrych praktyk
5.3. Przeprowadzenie interdyscyplinarnych spotkań, konferencji lub szkoleń z udziałem poszczególnych służb zajmujących	

7. SPOSÓB REALIZACJI, FINANSOWANIE, MONITORING I EWALUACJA

7.1. Sposób realizacji Programu

Za realizację oraz koordynację działań objętych Programem odpowiedzialny jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie.

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie realizowany będzie w planie siedmioletnim, ze względu na długofalowe skutki (efekty) zadań przyjętych do realizacji i obejmuje on lata 2014 – 2020.

Cele Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 będą realizowane w formie pracy ciągłej przez cały okres realizacji Programu.

Zadania przewidziane do wykonania w ramach Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 realizowane będą przy współpracy z innymi organami administracji publicznej działającymi w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz organizacjami pozarządowymi i innymi podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie / Dz. U. z 2020r., poz. 1057, z późn. zm./.

Inni partnerzy zewnętrzni w realizacji Programu to m.in:

- ✓ Wojewoda Podkarpacki,
- ✓ Instytucje naukowe,
- ✓ Samorządy powiatowe i gminne województwa podkarpackiego,
- ✓ Organy wymiaru sprawiedliwości
- ✓ Służby utrzymania prawa i porządku,
- ✓ Kuratorium Oświaty,
- ✓ Służba Zdrowia.

7.2. Finansowanie Programu

System finansowania Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 - 2020 zakłada, iż:

1. uchwałą budżetową Samorządu Województwa Podkarpackiego określa się wysokość środków przeznaczonych na realizację Programu na dany rok.
2. Źródła finansowania Programu:
 - ❖ środki Samorządu Województwa Podkarpackiego;
pozyskiwane za wydawanie przez Marszałka Województwa Podkarpackiego zezwolenia na obrót hurtowy napojami o zawartości alkoholu do 18%
 - ❖ środki Unii Europejskiej;
 - ❖ inne źródła zewnętrzne.

7.3. Monitorowanie i ewaluacja Programu

Wojewódzki Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 będzie monitorowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie corocznie poprzez analizę sprawozdań złożonych przez podmioty realizujące zadania określone w Programie.

Informacja o realizacji Programu corocznie przyjmowana będzie przez Sejmik Województwa Podkarpackiego.

Program podlegał będzie ewaluacji, która dokona zostanie przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie..

Wnioski z monitoringu oraz ewaluacji Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 będą stanowić podstawę do ewentualnej modyfikacji ujętych w nim celów i zadań lub opracowaniu nowych celów i zadań adekwatnych do sytuacji.

SPIS TABEL

Tabela 1. Dane dotyczące podjętych w 2012 r. przez Policję działań w procedurze „Niebieskiej karty”	24
Tabela 2. Liczba osób poszkodowanych w wyniku przemocy w rodzinie w województwie podkarpackim – dane za 2012 r.....	28
Tabela 3. Liczba „Niebieskich Kart” założonych przez ośrodki pomocy społecznej w województwie podkarpackim w latach 2010 – 2012	29
Tabela 4. Dane ośrodków pomocy społecznej z terenu województwa podkarpackiego dotyczące przemocy w rodzinie – z uwagi na sprawców za lata 2010 - 2012	29
Tabela 5. Liczba „Niebieskich Kart” sporządzona przez funkcjonariuszy Policji na terenie województwa podkarpackiego w latach 2010 – 2012 wg. miejsca zamieszkania ofiary	30
Tabela 6. Liczba formularzy „Niebieska Karta – A” sporządzonych przez poszczególne jednostki KMP/KPP woj. podkarpackiego w 2012 r.....	30
Tabela 7. Wykaz Ośrodków Pomocy Społecznej na terenie Województwa Podkarpackiego wg. powiatów.....	34
Tabela 8. Wykaz Specjalistycznych Ośrodków Wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie na terenie Województwa Podkarpackiego wg. powiatów	36
Tabela 9. Wykaz Ośrodków Interwencji Kryzysowej na terenie Województwa Podkarpackiego.....	37

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Skala przemocy domowej w województwie podkarpackim w latach 2010 – 2012 – ze względu na liczę rodzin w których występuje problem przemocy domowej	27
Wykres 2. Częstotliwość występowania problemu przemocy w rodzinie w województwie podkarpackim w poszczególnych latach, w okresie od 2010 r. do 2012 r	27

Wykres 3. Liczba osób poszkodowanych w wyniku przemocy domowej w województwie podkarpackim w latach 2010 – 2012	28

BIBLIOGRAFIA

1. *Analiza programów wojewódzkich realizowanych przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie (lata 2008 – 2009)*, Rzeszów 2011.
2. Badura – Madej W., Dobrzyńska – Mesterhazy A., *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Kraków 2000.
3. Browne K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Warszawa 1999.
4. *Diagnoza przemocy domowej i szkolnej na terenie województwa podkarpackiego*, Tyczyn 2007.
5. *Informator dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie*, Warszawa 2012.
6. Polanowski J., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, Warszawa 2008.
7. Pospieszyl I., *Razem przeciw przemocy*, Warszawa 1999.
8. Pospieszyl I., *Przemoc w rodzinie*, Warszawa 1994.
9. *Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych. Poradnik dla pracowników pierwszego kontaktu*, praca zbiorowa pod red. Jaszcak - Kuźmińska D., Michalska K., Warszawa 2010.
10. *Socjologiczne i psychologiczne aspekty przemocy*, praca zbiorowa pod red. Wawrzyniak J., Łódź 2007.
11. Spurek S., *Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Komentarz*, Warszawa 2008.
12. Zimbardo S., *Psychologia i życie*, Warszawa 1995.
13. www.bazy.ngo.pl
14. www.mpips.gov.pl
15. www.ms.gov.pl
16. www.niebieskalinia.info
17. www.nowyhoryzont.eu
18. www.parpa.gov.pl
19. www.policja.gov.pl